Distorsiuni în cazul contactului toponimic în zone bilingve

Vlad COJOCARU

În cazul zonelor locuite de o populație bilingvă sau de grupuri etnice aparținând unor limbi diferite, studiul cvasi-exhaustiv al toponimiei relevă, în multe situații, existența unei tradiții duble în cazul unor denumiri. Fiecare comunitate lingvistică păstrează şi perpetuează, în anumite situații, propriile nume de locuri (*Braşov* vs *Krönstadt*, *Sibiu* vs *Hermannstadt*; în bazinul Uzului, Dărmăneşti – Bacău: rom. *Pârâul Mlaştinii* vs magh. *Ferenczi Kutya Pataka*; rom. *Pârâul Urşilor* vs magh. *Fiko Pataka*).

Situația cea mai frecventă, însă, o reprezintă integrarea toponimică, în cadrul procesului mai larg de integrare onimică (cf. *Sprachkontakt* 1982: 9). Interferența constituie punctul de plecare al procesului de integrare lingvistică, în genere, şi al celui de integrare toponimică în cazul în discuție (Walther 1982: 27). Integrarea trebuie înțeleasă în mod special în contextul lingvistic ca un proces dinamic, ea nu este o schimbare bruscă, ci un proces mai îndelungat (Hengst 1982: 30). Desfăşurarea în timp a acestui proces provoacă, de regulă, distorsiuni în preluarea denumirilor geografice de către un grup de vorbitori sau altul.

În fapt, aceste distorsiuni sunt expresia unor grade diferite de integrare a unui nume. Planurile de limbă implicate în integrarea onimică sunt:

1. planul fonologic: la acest nivel pot apărea substituiri ale sunetelor la trecerea numelui dintr-o limbă în alta. De exemplu, rom. *Cutechi* reprezintă magh. *Kuthegy*, în care ocluziva palatală sonoră a fost substituită prin corespondenta sa surdă;

2. planul morfematic: acesta implică problema sufixelor toponimice;

3. planul semantic: aici intră în discuție motivarea semantică secundară (Eichler, Šramek 1982: 14), dar şi modificarea raportului de desemnare care defineşte relația dintre nume şi referentul său geografic;

4. planul grafematic: este vorba de preluarea numelui la nivelul limbajului oficial, administrativ, de specialitate (capacitatea diverselor sisteme de transcriere de a reda anumite sunete dintr-o limbă; cf. Cojocaru 1995 şi Moldovanu 2005).

Perechile de nume care apar într-o zonă bilingvă pot fi:

a) legate sonor (magh. *Kuthegy* şi rom. *Cutechi*; rom. *Bârzăuța* şi magh. *Bardocza*);

b) unite semantic (rom. *Apa Roşie* şi magh. *Veresviz*);

c) libere, nelegate semantic (cf. denumirile care presupun o tradiție dublă în cele două comunități lingvistice).

BDD-V356 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:48:41 UTC)

Traducerea unei denumiri poate fi conformă (ca în cazul hidronimului rom. *Apa Roşie*, tradus prin magh. *Veresviz*) sau neconformă, hibridă (ca în cazul hidronimului rom. *Izvorul Lin*, tradus prin magh. *Lassuág* „cracul lin").

În integrarea coareală (Eichler, Šramek 1982: 11) în care apar perechile de nume a fost subliniată prezența, în unele cazuri, a unei integrări repetate din limba sursă în limba țintă. Cercetarea noastră a relevat astfel de cazuri de existență a unor straturi diferite, expresie a unei integrări reiterate în epoci diferite ale evoluției limbii, respectiv ale evoluției denumirii: rom. *Măieruş* (din v. magh. *Monyoros*), alături de *Măgheruş* (din magh. mod. *Mogyoros*; cf. analiza lui Petrovici 1948: 229-237); rom. *Hauşul* (din magh. *Havas*, dintr-o perioadă a istoriei limbii maghiare când consoana *-v-* era pronunțată bilabial) şi rom. *Chişovoş* (din magh. *Kis Havas*, cu *-v-* pronunțat labio-dental).

În plus, am putut identifica în zona noastră şi o integrare biunivocă şi repetată a toponimelor între cele două limbi: rom. *Bîrzăuța*, trecut în maghiară în forma *Bardocza* (cu o deformare grafematică, plecând, probabil, de la o scriere cu africata sonoră *-đ-* din limba română); la rândul său, numele maghiar a fost repreluat de vorbitorii români în forma *Bărduța*. Un alt exemplu al acestui fenomen este oferit de cazul toponimului românesc *Nemira*: de la o formă rom. *Coada Nemirei* s-a ajuns la forma magh. *Nemere Fark*, aceasta din urmă fiind preluată de români în forma *Farcul* (muntele Farcul), formă care, la rândul ei, a fost adoptată din nou de maghiari ca oron. *Fark Havas*, cu schimbarea calității termenilor componenți ai sintagmei toponimice. Termenul generic maghiar *fark* „coadă" a fost tratat ca termen specific al sintagmei în română (*Muntele Farcul*, în care *munte* = termenul generic, iar *Farcul* = termenul specific), calitate cu care a fost acceptat şi de limba inițial donatoare, maghiara.

Discutând problemele privind integrarea în domeniul microtoponimiei, H. Naumann accentuează importanța care trebuie acordată domeniului menționat în acest proces: multe aspecte ale problemei derivate din cercetarea numelor de locuri se arată mai clar în domeniul menționat (Naumann 1982: 29). Pe de altă parte, s-a afirmat, ca o particularitate a integrării onimice în microtoponimie, că în aşezările bilingve toponimele minore apar de cele mai multe ori sub o singură formă, şi nu sub forma perechilor de nume (rom. – magh. etc.) Însă cercetarea cvasi-exhaustivă a nomenclaturii geografice a unei zone relevă, în această privință, cel puțin fenomenul de alterare a structurii originare în urma trecerii acesteia în altă limbă. Un exemplu elocvent l-am oferit prin studierea structurii maghiare create în jurul toponimului-nucleu (*Halasz*) *Kut* (*Kutfej*, *Kuthegy*, *Kutpatak*), analiză prin care s-a constatat pierderea nucleului polarizator maghiar, la trecerea structurii în limba română, ca şi scindarea acesteia în două structuri diferite în română (*Cutechi* şi *Cutfei*, cu câmpurile lor), urmată de refacerea unității câmpului pe alte baze în limba-țintă (cf. Cojocaru 2005: 86-90).

K. Gutschmidt afirmă că un toponim poate fi preluat fără cunoaşterea semnificației sale, spre deosebire de cazul unui apelativ, care nu este împrumutat fără să fie cunoscut conținutul său (Gutschmidt 1982: 24). Suntem în măsură să aducem amendamente în ambele planuri, cel general, lingvistic, şi cel toponimic, amendamente care nu doar corectează afirmațiile de mai sus, ci şi relevă şi o simetrie a proceselor din cele două planuri. Numele comun este împrumutat, dar nu

BDD-V356 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:48:41 UTC)

în integralitatea sa, cu toată structura sa de semnificație, ci doar în anumite accepțiuni ale sale, adică în anumite contexte lingvistice şi situaționale. În mod similar, în planul toponimic nu se împrumută o întreagă structură toponimică (*id est* o denumire-nucleu cu toate dezvoltările sale), ci numai anumiți componenți ai acesteia, uneori cu ignorarea chiar a nucleului denominativ sau cu modificarea raportului de desemnare însuşi.

Distorsiunile din cele două planuri toponimice, românesc şi maghiar, pot ascunde fenomene normale. Astfel, se poate întâmpla ca una din limbi să păstreze o formă mai veche a toponimului, de aici rezultând aparenta neconcordanță dintre cele două denumiri: hidron. rom. *Pârâul Negru* vs hidron. magh. *Fekete Hid Pataka* „Pârâul la Podul Negru"; hidron. rom. *Pârâul la Dealul Mare* vs hidron. math. *Nagy Patak* „Pârâul Mare"; hidron. rom. *Izvorul Negru* vs hidron. *Neagra* (atestarea din Otzellowitz 1790; în acest caz este vorba de substituirea entopicului din sintagma toponimică: *vale* în loc de *izvor*). Identificăm, astfel, la nivelul conținutului, adică al raportului de desemnare şi al relațiilor dintre componenții unei structuri toponimice, acelaşi tip de discontinuitate în planul limbii țintă ca în cazul nivelului fonetic: procesul evolutiv al denumirii geografice este continuu în limba sursă, în vreme ce în limba țintă pot fi conservate diverse forme din lanțul evolutiv.

Modificările care pot apărea la contactul toponimic sunt:

1. Reflexe fonetice normale: magh. *Monyoros* → rom. *Măieruş* / *Muieruş* (cu preluarea în rom. a magh. *ń* şi dispariția sa ulterioară), magh. *Havas* → rom. *Hauş*; magh. (*Nemere*) *Fark* → rom. *Farc*(*ul*).

2. Deformări la nivelul morfematic: rom. *Pîrîul Başca* → magh. *Baspatak* / *Bashavas*, în care final *–ca* a fost interpretată ca un sufix românesc (deşi există şi în maghiară un sufix omofon) şi substituit prin diferite entopice maghiare: *patak* „pârâu", *havas* „munte"; rom. *Izvorul Lin* / *Apa Lină* → math. *Lassuág* (*ág* „crac"), cu substituire de componenți la nivel lexical în acest caz.

3. Deformări la nivelul conținutului – aici includem şi modificarea raportului de desemnare şi a relațiilor dintre componenții structurii toponimice. Dacă în faza finală a procesului de integrare toponimică rezultatul relevă neconcordanțe între cele două planuri (hidron. magh. *Kutpatak*, față de hidron. rom. *Cutfei*; oron. magh. *Kuthegy* față de oron. rom. *Cutfei*), ele se explică tocmai prin alterarea acestor raporturi. Într-o primă fază, coronimul maghiar *Kutfej* „Capul Fântânii", denumind zona cursului superior al pârâului *Kutpatak*, a fost preluat în română şi extins asupra cursului întregului pârâu, eliminându-se astfel hidronimul maghiar originar *Kutpatak*. Ulterior, reflexul românesc al oronimului maghiar *Kuthegy* a fost şi el eliminat în română prin extinderea denumirii pârâului şi asupra muntelui. În acest fel a fost înlăturată şi incongruența structurii româneşti: pârâul se numea *Cutfei*, dar izvora din muntele numit *Cutechi*.

Cazul toponimului *Cutfei* pare să confirme aserțiunea conform căreia în microtoponimie nu apar perechi de nume în zone bilingve (v. *supra*), ci se perpetuează aceeaşi formă dintr-o limbă în cealaltă. Se creează, totuşi, în mod paradoxal, o tradiție dublă într-o fază secundară a procesului de integrare onimică. Trebuie , mai întâi, să luăm în considerare faptul că magh. *Kut* reprezintă traducerea unui toponim românesc, *Fântâna Acră* (cu substituirea determinantului adjectival românesc în cazul magh. *Halasz Kut* / *Kutpatak* etc; menționăm că determinantul

BDD-V356 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:48:41 UTC)

adjectival românesc a fost păstrat şi de vorbitorii maghiari în hidron. *Keserves Patak*, denumind un afluent al Pârâului Acra / Pârâul de la Fântâna Acră). Prin preluarea acestei traduceri de către vorbitorii români se creează în planul toponimic românesc o denumire care dublează denumirile iniţiale: *Pârâul Fântânii Acre* sau *Acra Mică* şi *Acra Mare* sunt dublate de noul *Cutfei* cu dezvoltările sale. Astfel în planul toponimic românesc, creator al denumirii unice originare, se creează şi se dezvoltă o aparentă tradiţie dublă, a celor două nume care se referă la acelaşi obiect geografic.

Un alt exemplu de deformare la nivelul semantic, implicând modificarea raportului de desemnare, este oferit de cazul hidronimului românesc *Apa Roşie* vs hidron. magh. *Veresviz*. La o primă abordare observăm că suntem în prezenţa unei traduceri conforme în maghiară a toponimului românesc (magh. *veres* „roşu, sângeriu", *viz* „apă"). Vorbitorii maghiari realizează, în plus, o extindere a denumirii afluentului asupra cursului de apă principal, Bârzăuţa. Magh. *Veresviz* / *Verespatak* denumeşte şi o parte a cursului sau chiar întregul curs de apă, în final, al Bârzăuţei, o dovadă suplimentară a fenomenului (pe lângă atestările documentare) fiind şi existenţa toponimului românesc *La Hotar la Veresviz*, localizat de vorbitorii români la gura Bârzăuţei, deşi ultimul toponim este singura denumire utilizată de aceştia pentru desemnarea pârâului în cauză.

O ultimă problemă pe care o punem în discuţie este aceea a distorsiunilor privite din perspectiva standardizării toponimelor. Ignorarea distorsiunilor apărute ca urmare a interferenţelor structurilor toponimice sau, mai mult, încercarea de „corectare" a acestora ar conduce uneori la rezultate greu acceptabile din punctul de vedere al unuia sau al altuia dintre sistemele toponimice în cauză:

1. De exemplu, topon. *La Hotar la Veresviz* poate fi glosat în maghiară sub forma *Veresvizhotarba* (sintagmă din care provine, în fond, sintagma toponimică românească), dar nu poate fi „curăţat" în planul toponimic românesc de elementul maghiar intrus *Veresviz*, pentru că rezultatul ipotetic **La Hotar la Apa Roşie* ar fi inacceptabil pentru vorbitorii români, deoarece în sistemul toponimic românesc hidron. *Apa Roşie* are un referent geografic diferit de hidronimul maghiar *Veresviz*.

2. Muntele *Farcul* – în română, o normalizare sub forma *Coada Nemirei* ar fi acceptată de sistem (cf. în zonă oron. *Coada Băştii* „Coada muntelui Başca" etc), nu însă şi în forma *Coada* / *Muntele Cozii*: doar demotivarea sintagmei maghiare **Nemere Fark* , în urma trecerii sale în română, a permis utilizarea absolută a determinatului, în speţă a unui element generic cu valoarea de element specific al unui nou toponim, independent de vechiul nucleu *Nemira* din care s-a desprins. Pe de altă parte, renunţarea în planul toponimic românesc la toponimul maghiar *Fark* prin traducerea sa în română ar conduce la sărăcirea nomenclaturii geografice în zonă. În planul toponimic maghiar, o regularizare de tipul **Nemere Fark Havas* „Muntele Cozii Nemirei" ar fi mai greu de acceptat, în comparaţie cu sintagmele maghiare normale *Nemere Havas* „Muntele Nemirei", respectiv *Nemere Fark* „Coada Nemirei".

3. În cazul toponimului *Cutfei*, suntem în prezenţa unor treceri succesive dintr-o limbă în alta, respectiv a unor serii succesive de distorsiuni:

a) Nucleul românesc iniţial *Fântâna Acră* → *Pârâul [Fântânii] Acre* → *Pârâul Acra* → magh. *Keserves Patak* „Pârâul Acru";

BDD-V356 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:48:41 UTC)

b) Rom. *Fântâna (Acră)* → magh. *Kut* / *Halasz Kut* (cu substituirea determinantului adjectival);

c) Magh. *(Halasz)Kut* → magh. *Kutfej* → rom. *Pârâul Cutfei*. Tot din magh. (*Halasz)Kut* → oron. *Kuthegy* → rom. *Muntele Cutechi*. În română se ajunge la generalizarea formei *Cutfei* (extinderea denumirii pârâului asupra muntelui contiguu);

d) Rom. *Pârâul Cutfeiului* a fost preluat de maghiari sub forma *Kutfej Patak*, dublând hidronimul maghiar originar *Kutpatak*;

e) Rom. *Botul (Cutfeiului*), prelungire a muntelui Cutfei, a fost preluat de maghiari sub forma *Bottetö* „Vârful Botului".

Sub *a* şi *b* nu există distorsiuni, ci doar traduceri şi substituiri. Sub *c* regularizarea ar însemna revenirea la structura originară în română: *Cutechi* → **Muntele Fântânii* (oronim care ar fi putut să fie polarizat în română de la nucleul românesc inițial *Fântâna Acră* – sau poate că oronimul maghiar actual *Kuthegy* este tocmai reflexul unui vechi toponim românesc neatestat **Muntele Fântânii* care făcea parte dintr-o structură inițială mai amplă, ulterior fragmentată prin traducerea unor componenți în maghiară şi substituirea lor în română).

În cazul regularizării hidronimului românesc *Cutfei* prin forma **Pârâul Cutului* sau **Pârâul Fântânii*, prima formă ar anula transformarea coronimului *Kutfej* „Capul Fântânii" în hidronim în planul toponimic românesc, prin extensia denumirii de la cursul superior la întregul curs de apă. Forma **Pârâul Fântânii* ar reînvia o formă veche din lanțul de transformări pe care le-a suferit sintagma toponimică românească inițială, orientând evoluția acesteia într-o altă direcție: *Pârâul Fântânii Acre* → *Pârâul Acrei* (cu elipsa termenului specific din sintagma toponimică nucleu) → *Acra Mică* şi *Acra Mare*. S-ar anula, astfel, evoluția formei toponimice românești.

Sub *d* standardizarea formei maghiare *Kutfejpatak* (reflex al influenței planului toponimic românesc asupra celui maghiar) prin rom. **Pârâul la Capul Fântânii* ar fi acceptabilă din punctul de vedere al sistemului toponimic românesc, cu observația că această formă a fost evitată de vorbitorii români prin preluarea coronimului maghiar *Kutfej*.

Sub *e* traducerea termenului românesc *bot* prin echivalentul maghiar în sintagma *Bottetö* ar ridica acelaşi tip de probleme pe care le pune sintagma toponimică românească *Vârful Botului*.

În concluzie, repararea unor distorsiuni ar duce la sărăcirea mapei toponimice a unei zone, îmbogățită şi diversificată tocmai prin astfel de distorsiuni care au provocat apariția unor nuclee noi de coagulare a denumirilor geografice.

Bibliografie

Cojocaru 1995: Vlad Cojocaru, *Două surse cartografice ruseşti vechi ca documente lingvistice*, în ALIL, XLII-XLIII, 2002-2003, p. 103-117.

Cojocaru 2005: Vlad Cojocaru, *Toponimia văii mijlocii a Trotuşului. Dinamica structurilor toponimice*, Iaşi, Editura Demiurg, 2005.

Eichler, Šramek 1982: E. Eichler, R. Šramék, *Thesen zur toponymischen Integration*, în *Sprachkontakt*, p. 9-19.

BDD-V356 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:48:41 UTC)

Gutschmidt 1982: K. Gutschmidt, *Zu extralinguistischen Aspekten der Integration, Bemerkungen zur Bedeutungsproblematik*, în *Sprachkontakt*, p.23-25.
Hengst 1982: K. Hengst, *Zur Terminologie im Integrationsprozeß. Der funktionale Aspekt – ein weiterer Aspekt in der Betrachtung der Integrationsprozesses?*, în *Sprachkontakt*, p. 30-33.
Moldovanu 2005: Dragoş Moldovanu, *Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (cca 1395-1789)*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2005.
Naumann 1982: H. Naumann, *Zur Integration im Bereich der Mikrotoponymie*, în *Sprachkontakt*, p. 29-30.
Otzellowitz 1790: Hora von Otzellowitz, *Brouillon oder original Aufnahm der fünf Moldauischen Districten*, *nemlich des Sutschawaer, Roman, Niamtz, Bakeu und Puttnaer Bezirkes*, 1790 (fotocopie la B.A.R., după ms. de la Viena).
Petrovici 1948: Emil Petrovici, *Toponimicile **Mărăjdia**, **Măierău**, **Muierău**, **Măneruău**, **Măieruş**, **Măriuş**, **Măgheruş**, **Monorostia**, **Mănărade***, în „Dacoromania", XI, p. 229-237.
Sprachkontakt 1982: *Sprachkontakt im Wortschatz – Dargestellt an Eigennamen*. Thesen und Diskussionsbeiträge zum Internationalen Symposium "Eigennamen im Sprachkontakt", 16-17 November 1982. Wissenschaftliche Beiträge der Karl-Marx Universität Leipzig. Reihe Sprachwissenschaft.
Walther 1982: H. Walther, *Die Integrationsstufen im Lichte der oymischen Hybride (Mischnamen)*, în *Sprachkontakt*, p. 27-29.

Distorsions au cas du contact toponymique en aires bilingues

Au cas des zones bilingues, la collection quasi-exhaustive des toponymes relève parfois l'existence d'une double tradition des noms. La situation la plus fréquente est quand même représentée par le phénomène d'intégration toponymique, dans le cadre plus large du processus d'intégration onymique. L'intégration doit être envisagée en tant que processus dynamique, son déroulement dans le temps étant la cause des distorsions au cours de l'utilisation des dénominations géographiques par des communautés de langues diverses qui habitent une espace commune. Ces distorsions sont l'expression des degrés d'intégration différents d'un nom de lieu.

Iaşi, România

BDD-V356 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:48:41 UTC)